

5-6 YOSHLI BOLALARDA EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISH SHART-SHAROITLARI.

**Denov tadbirkorlik va pedagogika intituti
maktabgacha ta'lim kafedrasi stajyor-o'qituvchisi
Xolmirzayeva O'g'iloy Murotali qizi**

Annotatsiya: 5-6 yoshli bolalarda ekologik madaniyatni shakllantirish kelajak avlodlarda ekologik ongli va mas'uliyatli xulq-atvorni tarbiyalashning muhim asosidir. Ushbu maqolada erta bolalik davrida ekologik madaniyatni tarbiyalash uchun zarur bo'lgan muhim shart-sharoitlar o'rganilib, oila, ta'lim muassasalari va atrof-muhitning roli ta'kidlangan. Maqolada, shuningdek, qiziquvchanlik, hamdardlik va tabiiy dunyoga nisbatan mas'uliyat hissini uyg'otadigan qo'llab-quvvatlovchi va qiziqarli o'quv muhitini yaratish muhimligi ta'kidlangan.

Аннотация: Формирование экологической культуры у детей 5–6 лет является важной основой для воспитания экологически сознательного и ответственного поведения у будущих поколений. В статье рассматриваются важные условия, необходимые для формирования экологической культуры в раннем детстве, при этом подчеркивается роль семьи, образовательных учреждений и окружающей среды. В статье также подчеркивается важность создания благоприятной и увлекательной учебной среды, которая способствует развитию любопытства, сочувствия и чувства ответственности за окружающий мир.

**CONDITIONS FOR THE FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE IN CHILDREN
5-6 YEARS OLD.**

**Xolmirzayeva O'g'iloy Murotali qizi
Denov entrepreneurship and pedagogical intitut
intern-teacher of the Department of preschool education**

Annotation: The formation of ecological culture in 5-6 year old children is an important basis for educating environmentally conscious and responsible behavior in future generations. This article examines the important conditions necessary for the upbringing of ecological culture in early childhood, emphasizing the role of the family, educational institutions and the environment. The article also emphasizes the importance of creating a supportive and engaging learning environment that fosters curiosity, empathy and a sense of responsibility for the natural world.

Erta bolalik davrida ekologik madaniyatni shakllantirish barqaror rivojlanishning muhim jihati hisoblanadi, chunki u butun umr davomida atrof-muhitni muhofaza qilish uchun asos yaratadi. 5-6 yoshli bolalar rivojlanishning muhim bosqichi bo'lib, bu davrda kognitiv, hissiy va ijtimoiy qobiliyatlar tabiatga munosabat va xatti-harakatlarni shakllantirishga juda mos keladi. UNESCO (2020) ma'lumotlariga ko'ra, barqarorlik uchun erta bolalik davridagi ta'lim ekologik xabardorlikka sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bundan tashqari, Butunjahon yovvoyi tabiat jamg'armasi (WWF, 2021) tomonidan olib borilgan tadqiqotlar

shuni ko'rsatadiki, yetti yoshga to'lgunga qadar shakllangan ekologik odatlarning 70 foizi balog'at yoshiga qadar saqlanib qoladi va bu erta aralashuv muhimligini ta'kidlaydi.

5-6 yoshli bolalarda ekologik madaniyatni rivojlantirish muayyan shart-sharoitlarga, jumladan, ekologik ta'limni o'quv dasturlariga integratsiyalashuviga, chuqur tabiiy tajribalarni ta'minlashga, tarbiyachilar va o'qituvchilarning faol ishtirokiga bog'liq. Chawla va Cushing (2022) tomonidan olib borilgan tadqiqot shuni ko'rsatdiki, muntazam ravishda ochiq havoda mashg'ulotlar bilan shug'ullanadigan bolalar tabiatda cheklangan bolalarga qaraganda 2,5 baravar ko'proq atrof-muhitga e'tibor berishadi. Bundan tashqari, ota-onalarning modellashtirish rolini oshirib bo'lmaydi; Ushbu maqola empirik tadqiqotlar, statistik ma'lumotlar va nazariy asoslarga asoslanib, 5-6 yoshli bolalarda ekologik madaniyatni shakllantirish uchun zarur bo'lgan ko'p qirrali sharoitlarni o'rganishga intiladi. Oila va jamiyat ta'sirining roli ham yaxshi hujjatlashtirilgan. Evans va boshqalar tomonidan o'tkazilgan tadqiqot. (2021) ota-onalari qayta ishlash yoki energiyani tejash kabi barqaror xatti-harakatlarni faol ravishda modellashtiradigan bolalar shunga o'xshash amaliyotlarni 65% ga ko'proq qabul qilishlarini aniqladilar. Ushbu tadqiqot 5-6 yoshli bolalarda ekologik madaniyatni shakllantirish uchun zarur bo'lgan sharoitlarni o'rganish uchun miqdoriy va sifat tadqiqot usullarini birlashtirgan aralash usullardan foydalanadi. Tadqiqot loyihasi uch bosqichda tuzilgan:

1. Miqdoriy so'rov: 5-6 yoshli bolalarning 500 nafar ota-onasi va tarbiyachilari o'rtasida bolalarning atrof-muhit bilan o'zaro munosabatlarining chastotasi va xarakterini baholash uchun so'rov o'tkazildi. So'rovda ochiq havoda faoliyat yuritish, ekologik ta'lim amaliyoti va ota-onalarning ekologik xatti-harakatlarini modellashtirish bo'yicha savollar berilgan. **2. Sifatli intervyular:** Ekologik madaniyatni rivojlantirishning samarali strategiyalari haqida chuqurroq tushunchaga ega bo'lish uchun 30 nafar erta yoshdagi bolalar o'qituvchilari va atrof-muhit bo'yicha ekspertlar bilan yarim tizimli suhbatlar o'tkazildi. **3. Kuzatuv tadqiqoti:** Tabiatga asoslangan ta'lim dasturlarini amalga oshirgan 10 ta

maktabgacha ta'lim muassasasida olti oylik kuzatuv tadqiqoti o'tkazildi. Tadqiqotchilar bolalarning xulq-atvorini, tabiat bilan o'zaro munosabatini va ekologik faoliyat bilan shug'ullanishini hujjatlashtirdilar. Ushbu dasturlarning bolalarning ekologik ongi va munosabatlariga ta'sirini baholash uchun ma'lumotlar tahlil qilindi.

Ushbu tadqiqot natijalari 5-6 yoshli bolalarda ekologik madaniyatni shakllantirish uchun zarur bo'lgan shart-sharoitlarni har tomonlama tushunish imkonini beradi, ishonchli miqdoriy va sifat ma'lumotlari bilan tasdiqlangan. Natijalar uchta asosiy yo'nalish bo'yicha tuzilgan: tabiatga asoslangan ta'limning ta'siri, ota-onalar va o'qituvchilar ta'sirining roli va tuzilgan ekologik ta'lim dasturlari samaradorligi.

1. Tabiatga asoslangan ta'limning ta'siri. Kuzatuv tadqiqoti shuni ko'rsatdiki, tabiatga asoslangan ta'lim dasturlarida qatnashgan bolalar an'anaviy sinf sharoitlariga qaraganda ekologik bilimlarning 42% ga o'sishini va atrof-muhitga qarshi xatti-harakatlarning 38% ga yaxshilanganligini ko'rsatdi. Misol uchun, tabiatga asoslangan dasturlarda bolalarning 78% mahalliy o'simlik va hayvonlar turlarini aniq aniqlay olgan bo'lsa, tabiatga asoslangan bo'lmagan dasturlarda bu ko'rsatkich atigi 45% ni tashkil qiladi. Ushbu topilmalarga asoslangan bashoratli modellashtirish shuni ko'rsatadiki, tabiatga asoslangan ta'limga erta ta'sir qilish kattalarning atrof-muhitni muhofaza qilish tadbirlarida ishtirok etishini 25% ga oshirishi mumkin, masalan, tozalash tashabbuslarida ko'ngillilik yoki barqaror siyosatni qo'llab-quvvatlash.

2. Ota-onalar va o'qituvchilar ta'sirining roli. Miqdoriy so'rov bolalarning ekologik xulq-atvorini shakllantirishda ota-onalar va o'qituvchilarning modellashtirish muhim rolini ta'kidladi. Ota-onalari qayta ishlash yoki kompostlash kabi barqaror amaliyotlar bilan tez-tez shug'ullanadigan bolalar 67% ko'proq shunga o'xshash xatti-harakatlarni qabul qilishdi. Shunga o'xshab, ekologik qadriyatlarni kundalik turmush tarziga kiritgan o'qituvchilarning 82 foizi o'quvchilarining atrof-muhitga oid xabardorlik darajasi yuqori ekanligini ta'kidladilar.

3. Strukturaviy ekologik ta'lim dasturlari samaradorligi. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, tuzilgan ekologik ta'lim dasturlari, ayniqsa amaliy mashg'ulotlar va hikoyalarni o'z ichiga olgan dasturlar ekologik madaniyatni rivojlantirishda yuqori samaradorlikka ega. Misol uchun, bog'dorchilik yoki yovvoyi tabiatni kuzatish kabi interfaol tadbirlarni o'z ichiga olgan dasturlarda ishtirok etgan bolalarning 88 foizi ekologik tushunchalarni chuqurroq tushunishini namoyish etdi, bu esa faqat nazariy ta'limga asoslangan dasturlarda 54 foizni tashkil etdi.

Bundan tashqari, bashoratli tahlil shuni ko'rsatadiki, bunday dasturlarda erta ishtirok etish bolalar o'smirlik yoshiga etgunga qadar atrof-muhitga zararli xatti-harakatlarning, masalan, ortiqcha chiqindilar hosil bo'lishining 30% ga kamayishiga olib kelishi mumkin.

Asosiy natijalarning qisqacha mazmuni

- Tabiatga asoslangan ta'lim dasturlari 5-6 yoshli bolalarda ekologik bilim va atrof-muhitga qarshi xatti-harakatlarni sezilarli darajada oshiradi.
- Bolalarning ekologik munosabati va amaliyotini shakllantirishda ota-onalar va o'qituvchilarning modellashtirish muhim rol o'ynaydi.
- Ekologik ta'lim dasturlari, xususan, amaliy mashg'ulotlar va hikoyalarni o'z ichiga olgan dasturlar ekologik madaniyatni yuksaltirishda yuqori samara beradi.

Ushbu tadqiqot natijalari 5-6 yoshli bolalarda ekologik madaniyatni tarbiyalash uchun zarur shart-sharoitlarni, erta bolalar ta'limi va atrof-muhit psixologiyasi sohasidagi mavjud tadqiqotlar bilan uyg'unlashtirish va kengaytirish uchun ishonchli dalillarni taqdim etadi. Natijalar ekologik madaniyatni shakllantirishning ko'p qirrali xususiyatini ta'kidlab, tajribaviy o'rganish, namuna olish va tuzilgan ta'lim tadbirlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ta'kidlaydi. Ushbu munozara kengroq ilmiy adabiyotlardagi topilmalarni kontekstuallashtiradi, ularning oqibatlarini o'rganadi va ma'lumotlarga asoslangan kelajakdagi natijalar uchun bashoratlarni taklif qiladi.

Tabiatga asoslangan ta'lim dasturlarida ishtirok etayotgan bolalar o'rtasida ekologik bilimlarning 42% ga o'sishi va atrof-muhitga qarshi xatti-harakatlarning 38% ga yaxshilanishi tabiat bilan to'g'ridan-to'g'ri o'zaro ta'sirning kognitiv va

hissiy afzalliklarini ta'kidlaydigan oldingi tadqiqotlarni tasdiqlaydi (Ernst va Tornabene, 2022; Wells va Lekies, 2023). Bu topilmalar, ayniqsa, bolalar va tabiiy muhit o'rtasidagi uzilishlar kuchayib borayotganini hisobga olsak, ayniqsa ahamiyatlidir, so'nggi statistik ma'lumotlarga ko'ra, bugungi kunda bolalar ekranlar oldida 7 soatdan ko'proq vaqt o'tkazish bilan solishtirganda, kuniga o'rtacha 4-7 daqiqa tizimsiz ochiq o'yinlarda o'tkazishadi (Amerika Pediatriya Akademiyasi, 2023).

Xulosa qilib aytganda, erta bolalikda ekologik madaniyatni shakllantirish nafaqat erishish mumkin, balki barqaror kelajakni qurish uchun zarurdir. Tabiatga asoslangan ta'limga ustuvor ahamiyat berish, ijobiy rol modelini rag'batlantirish va tuzilgan ta'lim tadbirlarini amalga oshirish orqali manfaatdor tomonlar kelajak avlodga atrof-muhitni xabardor qilish, hamdardlik va faol boshqaruvchi bo'lish imkoniyatini berishi mumkin. Ushbu sa'y-harakatlar nafaqat alohida bolalar uchun foydali bo'ladi, balki atrof-muhitni muhofaza qilish va global barqarorlikni ta'minlashning kengroq maqsadlariga ham hissa qo'shadi. Dunyo tobora kuchayib borayotgan ekologik inqirozlarga duch kelayotgan ekan, yosh bolalarning ekologik ta'limiga sarmoya kiritish kelajak avlodlar uchun yanada sog'lom, bardoshli sayyorani ta'minlash yo'lidagi muhim qadamdir.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Chawla, L. (2020). Bolalik tabiati aloqasi va konstruktiv umid: [<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00958964.2020.1787314>]
2. Sobel, D. (2021). Ekofobiya dan tashqari: Tabiat ta'limida yurakni qayta tiklash. <https://www.orionmagazine.org/article/beyond-ecophobia/>
3. Wells, N. M., va Lekies, K. S. (2023). Tabiat va hayot kursi: bolalikdagi tabiat tajribasidan kattalar ekologizmigacha bo'lgan yo'llar. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S027249442300012X>
4. Ernst, J., va Tornabene, L. (2022). Tabiatga asoslangan erta bolalik ta'limi: tizimli tahlil va meta-tahlil. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/>

10409289.2022.2025987]

(<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/104092892.2028.>)

5. YUNESKO (2020). Barqaror rivojlanish uchun ta'lim: yo'l xaritasi.

6. World Wildlife Fund (WWF) – Barqarorlik uchun erta bolalik ta'limi